

ROBERT GROŠELJ

BOLGARSKI ODVISNIKI NEURESNIČENEGA DEJANJA IN NJIHOVE SLOVENSKE PREVODNE USTREZNICE: SKLADENJSKA PRIMERJAVA

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.27.2.04](https://doi.org/10.3986/JZ.27.2.04)

Prispevek primerja pomensko-skladenjske značilnosti bolgarskih odvisnikov neuresničenega dejanja in njihovih slovenskih prevodnih ustreznice; primerjava temelji na besedilnih zgledih iz petih bolgarskih književnih del in njihovih slovenskih prevodov. Analizirani bolgarski odvisniki in njihove prevodne ustreznice so si podobni po pomenu, časovni perspektivi, položaju in osebnosti; slovenske ustreznice se od izhodiščnih odvisnikov razlikujejo predvsem po zgradbi, skladenjski funkciji in rabi glagolskih oblik.

Ključne besede: odvisniki neuresničenega dejanja, pomensko-skladenjska primerjava, prevajanje, bolgarščina, slovenščina

Bulgarian Clauses of Unaccomplished Action and Their Slovenian Translation Equivalents: A Syntactic Comparison

This article compares semantic-syntactic features of Bulgarian clauses of unaccomplished action and their Slovenian translation equivalents; the comparison is based on text examples from five Bulgarian literary works and their Slovenian translations. The Bulgarian clauses and their Slovenian equivalents are similar with regard to their semantics, temporal perspective, position, and subject coreferentiality; the Slovenian counterparts differ from the source-text clauses mainly with respect to their structure, syntactic function, and use of verb forms.

Keywords: clauses of unaccomplished action, semantic-syntactic comparison, translation, Bulgarian, Slovenian

1 UVOD

Prevodno-jezikovne študije medstavčnih zvez v kombinaciji s slovenščino se večinoma posvečajo povezovalcem (npr. za francoski *mais* Schlamberger Brezar 2017; za slovenske vzročne in pojasnjevalne povezovalce v prevodih iz angleščine in italijanščine Hirci – Mikolič Južnič 2014; za angleške protivne povezovalce Pisanski Peterlin 2015 in Hirci – Mikolič Južnič 2015; za bolgarski *demo* Grošelj 2021), saj gre za elemente, ki se pri prevajanju pogosto spreminjajo (prim. Blum-Kulka 1986), medtem ko so večravninske prevodno-jezikovne (slovnične) obravnave odvisnikov redkejše (npr. Grošelj 2020 o bolgarskih zamenjalnih odvisnikih v slovenskem prevodu).

V prispevku se posvečam prav večravninski pomensko-skladenjski obravnavi odvisnikov v prevodu, natančneje, ukvarjam se s t. i. odvisniki neuresničenega

---

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0215, ki ga financira ARRS.

dejanja v bolgarščini, ki jih uvaja veznik *без да* ‘ne da’, in njihovimi slovenskimi ustreznici v prevodih književnih besedil. Analiza v prispevku obsega določitev in primerjavo zgradbeno-pomenskih (skupaj s povezovalci), časovno-naklonskih, položajnih in osebkovnih lastnosti bolgarskih odvisnikov in njihovih slovenskih prevodnih ustreznici. Pri tem me tudi zanima, v kakšni meri prevodne ustreznice sledijo izhodiščnim zgradbam.

Tako skušam med drugim dopolniti relativno redke prevodno-jezikovne primerjave med bolgarščino in slovenščino (za še vedno relevantna odprta vprašanja bolgarsko-slovenske kontrastivne analize gl. Valčanova 2002) in vsaj prevodno osvetliti odvisnike, ki v slovenistiki še niso bili podrobneje obravnavani.

2 GRADIVO IN METODOLOGIJA

Gradivo za raziskavo predstavljajo zgledi iz štirih sodobnejših bolgarskih romanov in ene zbirke kratkih zgodb (predvsem gre za pripovedovalno-dialoške besedilne dele) in njihovih slovenskih prevodov (gl. op. 6 in vire).

Študijo, ki spada med pomensko-skladenjske prevodno-jezikovne raziskave, sestavlja več faz: najprej so bili primerjani prikazi (v slovnica in drugih jezikoslovnih študijah) bolgarskih in slovenskih odvisnikov neuresničenega dejanja. Nato so bili iz bolgarskih književnih del izpisani vsi zgledi obravnavanih odvisnikov, čemur je sledil izpis slovenskih prevodnih ustreznici. V nadaljevanju so bile določene in primerjane posamezne značilnosti izvornih odvisnikov in njihovih slovenskih ustreznici (vzor za obravnavo sta bili predvsem bolgaristični deli Nicolova 1983 in Ivanova 2017): zgradba, funkcija in pomen (kamor uvrščam tudi povezovalce), časovnost s časovno-naklonskimi oblikami v glavnem in odvisnem stavku, položaj odvisnika glede na glavni stavek in osebkovnost. Pri slovenskih ustreznicih je bil poudarek na odvisnikih neuresničenega dejanja.

3 O ODVISNIKIH NEURESNIČENEGA DEJANJA V BOLGARŠČINI IN SLOVENŠČINI: PREGLED OBRAVNAV

Obravnavi odvisnikov neuresničenega dejanja v bolgaristiki sledi predstavitev stanja v slovenistiki. Medtem ko so bili tovrstni bolgarski odvisniki že predmet večravninskih obravnav, na katerih temelji predstavitev v nadaljevanju (prim. Nicolova 1983; Ivanova – Gradinarova 2015; Ivanova 2017), podrobnejše obravnave za slovenščino še manjkajo.

3.1 Bolgarski odvisniki z veznikom *без да*¹ ‘ne da’ naj bi označevali neuresničeno dejanje, ki bi lahko spremljalo dejanje v glavnem stavku ali nastopalo pred njim.

¹ Veznik je lahko razdružen (prim. 5–7; Ivanova – Gradinarova 2015: 305; Ivanova 2017: 45). Več o bolgarskem *без да* v razvojni in tipološki luči v Ivanova 2017: 42–43.

Tovrstni odvisniki so v bolgaristiki večinoma opredeljeni kot tip načinovnih (npr. Nicolova 1983: 364; Bojadžiev idr. 1999: 587–588; Stefanova 2000: 117), v nekaterih delih (prim. Ivanova – Gradinarova 2015: 300; Ivanova 2017: 47–48) pa tudi kot samostojna skupina odvisnikov »neuresničenega dejanja« (ki bi lahko spremljalo dejanje v glavnem stavku ali se nahajalo pred njim). Med sestavnikoma je mogoče vzpostaviti nekaj pomenskih različic, ki se lahko opredelijo tudi glede na časovno razmerje med sestavnikoma in soodnosnost osebkov (prim. Ivanova – Gradinarova 2015: 302).

(a) Če pogledamo *rabo glagolskih časov v odvisniku*, naj bi se sedanjik glagolov nedovršnega vida uporabljal za izražanje neuresničenega istodobnega spremljajočega dejanja (ne glede na časovno-vidsko obliko glagola v glavnem stavku; **1**); tovrstni primeri so najbližji načinovnim. Sedanjik glagolov dovršnega vida pa naj bi nakazoval, da je dejanje v odvisniku preddobno glede na tisto v glavnem stavku (ne glede na časovno-vidsko obliko glagola v glavnem stavku) – osebek ni izvršil dejanja, ki bi bilo v danih razmerah smiselno oz. naravno (**2**; Ivanova – Gradinarova 2015: 302–303; Ivanova 2017: 51; prim. Nicolova 1983: 364–365).

- [1] *Да бях се сетила мало по-рано ... – повтаря_{SED,ND} горчиво Флора, без да ме слуша_{SED,ND}* (B. Rajnov; Ivanova 2017: 51), dob. 'Ko bi se spomnila nekoliko prej, grenko ponavlja Flora, ne da bi me poslušala.'
- [2] *Много често направо хвърлях_{IM,ND} отворотелната затворническа чорба, без да я опитам_{SED,D}* (P. Vežinov; Nicolova 1983: 364), dob. 'Zelo pogosto sem dobesedno metal stran odvrtno zaporniško juho, ne da bi jo poskusil.'

Perfekt in pluskvamperfekt se uporabljata za izražanje preddobnega neuresničenega dejanja, ki bi lahko pogojevalo dejanje v glavnem stavku; neuresničenost dejanja se pomensko kaže kot dopustnost (prim. pretvorbo; **3**). Če je glavni stavek nikalen, dobi odvisnik pogojni pomen (prim. pretvorbo; **4**). Oba časa se uporabljata tudi za izražanje pomena »nezadovoljivega rezultata« (**5**). Izbira perfekta oz. pluskvamperfekta načeloma sledi sosledici časov (perfekt je pričakovan ob sedanjiku v glavnem stavku, pluskvamperfekt ob preteklih časih), a je lahko na mestu pluskvamperfekta tudi perfekt (**6**; Ivanova – Gradinarova 2015: 303–304; Ivanova 2017: 52–55; prim. Nicolova 1983: 365).

- [3] *Мог_{SED,ND} да накарам животни да извърши едно или друго, без да съм го дресирал_{PF,ND}* (BNK; Ivanova – Gradinarova 2015: 303), dob. 'Lahko pripravim žival, da naredi eno ali drugo, ne da bi jo dresiral.' (prim. *дори и да не съм го дресирал* 'čeprav je nisem dresiral').
- [4] *Не мог_{SED,ND} да си тръгна, без да съм се сбогувал_{PF,ND}* (Ivanova – Gradinarova 2015: 303), dob. 'Ne morem oditi, ne da bi se poslovil' (prim. *ако не съм се сбогувал* 'če se nisem poslovil').
- [5] *След пет минути излязох_{AO,D}, без да бях разбрал_{PF,D} нито дума от това, което бе казано* (BNK; Ivanova 2017: 54), dob. 'Pet minut zatem sem šel ven, ne da bi razumel niti besede tistega, kar je bilo rečeno.'

- [6] [...] и *без някой да ѝ е давал*_{PF,ND} (prim. tudi *беше давал*_{PPF,ND}) *думата, заговори*_{AO,D} *стоещом* (St. C. Daskalov; Nicolova 1983: 365), dob. 'in ne da bi ji kdo dal besedo, je stoje začela govoriti.'

Redko se za izražanje istodobnosti (predvsem ob imenskih in prislovnih povedkih) uporablja imperfekt, ki mu konkurira sedanjik (7; Ivanova – Gradinarova 2015: 304; Ivanova 2017: 51; prim. Nicolova 1983: 365). Na kompleksnost dobnotnih razmerij v povezavi z njihovim izražanjem opozarjajo neskladja v obravnavi: ob zgledu (7) R. Nicolova kot alternativo imperfektu *вземеше*, istodobnem glede na *минаваше*, navaja sedanjik glagola dovršnega vida *вземе* (pričakovali bi nedovršnik, prim. Ivanova – Gradinarova 2015, Ivanova 2017).²

- [7] *Не минаваше*_{IM,ND} *събрание, без Петров да вземеше*_{IM,D} (prim. tudi *вземе*_{SED,D}) *думата* (Nicolova 1983: 365), dob. 'Ni minil sestanek, ne da bi Petrov spregovoril besedo.'

(b) Pri *različnih osebkih* v obeh delih podredja se predpostavlja, da bi glede na dejanje v glavnem stavku moralo potekati dejanje v odvisniku, ki pa je neuresničeno (8). Med stavkoma so lahko raznovrstni pomenski odtenki: odsotnost pogojenosti med stavkoma, odsotnost reakcije osebka v odvisniku na dejanje v glavnem stavku, pri zanikanju v glavnem stavku pa odvisnik izraža (neželeno) dejanje, brez katerega dejanje v glavnem stavku ne poteka (7; Nicolova 1983: 365; Ivanova – Gradinarova 2015: 304–305; Ivanova 2017: 46, 48–50).

- [8] *Втори път се събу*_{AO,D} *още на пътя и се промъкна, без тя да го усети*_{SED,D} (G. Karaslov; Nicolova 1983: 365), dob. 'Drugič se je slekel še po poti in se prikradel, ne da bi ga ona občutila.'

(c) *Položajno* so odvisniki z *без да* najpogosteje za glavnim stavkom (npr. 8), redkeje so pred njim (6) ali ga delijo na dva dela (15; Nicolova 1983: 365). Načeloma pa velja, da je položaj odvisnika dokaj svoboden (Ivanova – Gradinarova 2015: 305).³

3.2 Slovenski odvisniki z *ne da* so večinoma obravnavani funkcijsko-pomensko, in sicer kot (prislovnodoločilni) načinovni odvisniki (Herrity 2000: 317; Toporišič 2000: 433, 642), pri čemer je veznik *ne da bi* lahko označen kot »pomensko samostojen« (Gabrovšek – Žele 2019: 501; 9). A. Skubic (1999: 215) odvisnik, ki

2 Dobnotnim razmerjem, ki so očitno bolj kompleksna od predstavljenih pogledov, bo posvečena ločena analiza – z njihovo obravnavo (problematizacijo) na tem mestu bi namreč presegel okvire pričujoče razprave.

3 Med ruskimi prevodnimi ustreznici bolgarskih odvisnikov neuresničenega dejanja se omenjajo naslednje (poleg odvisnikov, ki jih uvaja *без того, чтобы* 'ne da'): (a) pri soodnosnih osebkih deležjske zveze z zanikanjem, načinovni prislovi in zveze s predlogom *без*; (b) pri nesoodnosnih osebkih: dopustni odvisniki; protivne (podredne in priredne) stavčne zveze (podrobneje v Ivanova 2017: 55–64).

ga uvaja *ne da*, obravnava kot protivni dodatek (v okvirih podaljšanja),⁴ A. Žele (2013: 19) pa kot spremno okoliščino.⁵

Glede glagolskih oblik D. Gabrovšek in A. Žele (2019: 501) izpostavljata, da veznik *ne da bi* uvaja pogojni naklon. Ostalih značilnosti slovenistična dela ne omenjajo.

[9] Tekla sem_{PRET,ND}, *ne da bi gledala*_{POG,ND} *na cesto* (Herrity 2000: 317).

4 SLOVENSKE USTREZNICE BOLGARSKIH ODVISNIKOV NEURESNIČENEGA DEJANJA: PREVODNA ANALIZA

V pričujočem poglavju zgradbeni in funkcijsko-pomenski opredelitvi slovenskih prevodnih ustreznice (s povezovalci) izhodiščnih odvisnikov sledi analiza časovnih in položajnih razmerij v bolgarskih medstavčnih zgradbah in njihovih slovenskih ustreznica. Nazadnje je določena še osebkovnost izvirmih zvez in njihovih slovenskih ustreznice.

- 4.1 V analiziranem gradivu je 109 bolgarskih odvisnikov, ki jih uvaja veznik *без да*; prim. razporeditev po besedilih: AP = 36; HO = 22; GG = 19; IP = 16; JR = 16.⁶ V slovenščini jim ustreza več prevodnih možnosti, pri čemer močno prevladujejo istovrstni slovenski odvisniki.
- 4.2 V 76 (69,7 %) zgledih od 109 (AP = 21; HO = 17; GG = 15; IP = 14; JR = 9) bolgarskim odvisnikom ustrezajo slovenski **prislovnodoločilni odvisniki neuresničenega dejanja z veznikom *ne da***, ki kažejo – predvsem na podlagi pomenskega razmerja med vsebinama odvisnika in glavnega stavka – na različne pomenske možnosti: npr. na (različno izrazito) protivnost (npr. kot odsotnost pričakovanega spremljajočega dejanja ali reakcije; **10**), tudi dopustnost (**11**), način (**12**) ali – ob zanikanju v glavnem stavku – pogoj (tj. dejanje, brez katerega se dejanje v glavnem stavku ne uresniči; **13**).

[10] *Добро утро – поздрави*_{AO,D} *зо тя, без да прекъсва*_{SED,ND} *занимането си* (AP), dob. 'Dobro jutro, ga je pozdravila, ne da bi prekinjala delo.' = »*Dobro jutro, ga je pozdravila*_{RET,D}, *ne da bi prekinila*_{POG,D} *delo* (AP^S, 58).

- 4 *Podaljšanje (extension)* je tip tvorbe stavčnega kompleksa, t. i. razširjanja, ko »novi stavek prejšnjega podaljša z novo vsebino, ki je prejšnji dodatek, nasprotje ali alternativa« (Skubic 1999: 214).
- 5 H. Běličová in J. Sedláček (1990: 146) slovanske odvisnike, ki jih uvajajo vezniki tipa slovenski *ne da* (tudi *brez da*; prim. še Žele 2013: 19) ali bolgarski *без да*, uvrščata med dopustne, ki jih zaznamuje pričakovana povezanost dejanja v odvisniku z dejanjem v glavnem stavku, pri čemer je dejanje v odvisniku zanikano oz. v nasprotju s pričakovanji ni uresničeno.
- 6 Prim. AP = A. Popov, *Misija London*; GG = G. Gospodinov, *Naravni roman*; HO = H. Oliver, *Federacija dinastronavtov*; IP = I. Petrov, *Preden sem se rodil in potem*; JR = J. Radičkov, *Kruto razpoloženje* (gl. vire).

- [11] *Човек понякога казва СЕД_{ND} подобни неща, **без да** ИСКА_{SED,ND} (GG), dob. 'Človek včasih govori podobne stvari, ne da bi hotel.'* = *Človek včasih reče_{SED,D} podobne stvari, **ne da bi** hotel_{POG,ND} (GG^S, 126).*
- [12] *Видя една много голяма патица, която ХВЪРЧЕШЕ_{IM,ND} в небето, **без да** РАЗМАХВА_{SED,ND} крилата си (JR¹), dob. 'Videla je zelo veliko raco, ki je letela po nebu, ne da bi mahala s svojimi krili.'* = *Videla je zelo veliko raco, ki je letela_{PRET,ND} po nebu, **ne da bi** mahala_{POG,ND} s krili (JR^S, 43).*
- [13] *Нито едно куче не ТРЯБВА_{SED,ND} да mine покрай нас, **без да** го забележим_{SED,D}! (HO), dob. 'Niti en pes ne sme iti mimo nas, ne da bi ga zapisali.'* = *Noben pes ne sme_{SED,ND} mimo nas, **ne da bi** ga zapisali_{POG,D}! (HO^S, 106).*

V 11 (10,1 %) zgledih (AP = 4; HO = 4; IP = 2; GG = 1) je prevodna ustreznica nestavčno prislovno določilo, večinoma pomensko sorodna (prim. odsotnost spremstva; Toporišič 2000: 417) **predložna zveza brez + rodilnik (14)**, dvakrat **nepredložno prislovno določilo načina in časa (HO; 15–16)**.

- [14] *Посланикът ВЗЕ_{AO,D} куфара си и се запъти_{AO,D} към втория етаж, **без да** отрони_{SED,D} дума (AP), dob. 'Veleposlanik je vzel svoj kovček in se odpravil v drugo nadstropje, ne da bi izrekel besedo.'* = *Veleposlanik je vzel_{PRET,D} kovček in se brez besed odpravil_{PRET,D} v prvo nadstropje. (AP^S, 10)*
- [15] *После, **без да** БРЪЗВА_{SED,ND}, **без да** се обръща_{SED,ND} дори, МИНА_{AO,D} зад оградата, където започна да брочи [...] (HO), dob. 'Nato je, ne da bi hitel, ne da bi se celo obrnil, odšel za ograjo, kjer je začel šteti.'* = *Potem pa je počasi odšel_{PRET,D} za ograjo, celo ozrl se ni_{PRET,D}, in začel šteti [...]. (HO^S, 70).*
- [16] ***Без да** ЧАКАТ_{SED,ND} нито секунда, астронавтите и тримата им нови съюзници се ВПУСНАХА_{AO,D} да го търсят (HO), dob. 'Ne da bi čakali niti sekundo, so se ga astronauti in trije novi zavezniki pohiteli iskati.'* = *Astronavti in trije novi zavezniki so ga še isti hip planili_{PRET,D} iskat (HO^S, 91).*

Devet ustreznice (8,3 %) od 109 (AP = 5; JR = 3; HO = 1) je **vezalno** povezanih (z zanikanjem v vseh primerih razen enim):⁷ v šestih zgledih vezalno razmerje signalizira veznik **in (17)**, v dveh je priredje brezvezniško **(18)**; enkrat razmerje zaznamuje členek **celo (15)**.

- [17] *Той я прие_{AO,D}, **без да** се замисли_{SED,D} (AP), dob. 'On jo je sprejel, ne da bi razmislil.'* = *Kišev je nasedel_{PRET,D} in se ni sprasha_{PRET,ND} o tem (AP^S, 116).*
- [18] ***Без** много **да** се колебае_{SED,ND}, нашият човек се спуснал_{AO,R,D} към гората и се хванал_{AO,R,D} там за първото дърво [...] (JR³), dob. 'Ne da bi mnogo okleval, se je naš človek spustil v gozd in prijel za prvo drevo.'* = *Naš človek ni veliko okleval_{PRET,ND}, pognal se je_{PRET,D} v gozd in se zagrabil_{PRET,D} za prvo drevo [...] (JR^S, 134).*

Šestkrat (5,5 %; AP = 2; GG = 2; JR = 2) bolgarski medstavčni zvezi v slovenščini ustreza **protivno priredje** (vse ustreznice bolgarskih odvisnikov vsebujejo zanikanje): trikrat je povezovalc členek **pa (19)**, veznika **toda** in **ampak** se pojavita dvakrat oz. enkrat **(20)**.

⁷ V enem zgledu izhodiščni zvezi **без да спуснат да търсят** (JR²) 'ne da bi se ustavljali tuliti' v prevodu ustreza modulacija **in kar naprej trobijo** (JR^S, 117).

- [19] [...] *бъдетцето било*_{SED-R,ND} *на двучленните семейства, без в тази бройка да влиза*_{SED,ND} *баицата* (GG), dob. 'prihodnost pripada dvočlanskim družinam, ne da bi v to število spadal oče.' = [...] *prihodnost pa bo pripadla*_{PRH,D} *dvočlanskim družinam, v to število pa oče ne sodi*_{SED,ND} (GG^S, 127).
- [20] *Той кръстоса*_{AO,D} *царевниците и излезе*_{AO,D} *в стърнищата, без да открие*_{SED,D} *чужденца* (JR¹), dob. 'Prekrižaril je koruzo in prišel ven na strnišču, ne da bi odkril tujca.' = *Prekrižaril je*_{PRET,D} *koruzo in prišel*_{PRET,D} *ven na strnišču, toda tujca ni odkril*_{PRET,D} (JR^S, 80).

Trikrat (2,8 %; AP, GG, JR) je prevodna ustreznica bolgarskega odvisnika z *без да prilastkov oziralni odvisnik* (21); dvakrat (1,8 %; AP, JR) se pojavi *prislov-nodoločilni namerni odvisnik* (22), po enkrat (0,9 %; AP) *pogojni in dopustni odvisnik* (23–24). Vse slovenske ustreznice vsebujejo zanikanje.

- [21] [...] *продължи*_{AO,D} *Зиблинг, без да изглежда*_{SED,ND} *видимо съкрушен от новината* (AP), dob. 'je nadaljeval Ziebling, ne da bi izgledal vidno skrušen ob novici.' = [...] *je nadaljeval*_{PRET,ND} *Ziebling, ki ni bil videti*_{PRET,ND} *prav nič pobit ob tej novici* (AP^S, 183).
- [22] [...] *разтичаха*_{AO,D} *се веднага, взеха*_{AO,D} *куки, възета и прътове и хукнаха*_{AO,D}, *без да губят*_{SED,ND} *никакво време* (JR¹), dob. 'so takoj stekli, vzeli kavlje, vrvi in palice in pohiteli, da ne bi zapravljali nobenega časa.' = [...] *takoj so stekli*_{PRET,D}, *vzeli*_{PRET,D} *kavlje, vrvi in drogove in pohiteli*_{PRET,D}, *da ne bi izgubljali*_{POG,ND} *časa* (JR^S, 78).
- [23] *Сърбина не искаше*_{IM,ND} *и да чуе за патиците, без да са минали*_{PF,D} [...] *инспекция* (AP), dob. 'Srb ni hotel niti slišati za race, ne da bi šle skozi inšpekcijo.' = *Srb ni hotel*_{PRET,ND} *niti slišati o racah, če jih prej ne pregleda*_{SED,D} [...] *inšpekcija* (AP^S, 123).
- [24] *Катя някак си знаеше*_{IM,ND} *това, без да го е чувала*_{PF,ND} *никога преди* (AP), dob. 'Katja je to nekako vedela, ne da bi ga kdaj prej slišala.' = *Katja ga je poznala*_{PRET,ND}, *čprav ga še nikoli ni slišala*_{PRET,D} (AP^S, 137).

4.3 Bolgarski odvisniki neuresničenega dejanja in njihove prevodne ustreznice spadajo v različne **časovne sfere**: največ zgledeov spada v preteklost (s prihodnostjo v preteklosti), manj v sedanjost in prihodnost. V prevodu je izhodiščna časovna sfera večinoma ohranjena, izražanje časovnih razmerij med jezikoma pa se precej razlikuje. Ključna razloga za to so zgradbeno različne prevodne ustreznice in razlike v sistemu glagolskih časovno-naklonskih oblik, ki je bogatejši v bolgarščini (prim. pregledno Stefanova 2007 in Toporišič 1992).⁸

4.3.1 V časovni sferi **preteklosti** se nahaja 86 (78,9 %) od 109 bolgarskih medstavčnih zvez z odvisnikom neuresničenega dejanja (AP = 33; HO = 19; IP = 13; JR = 11;

8 **Bolgarščina**: *povedni in pripovedni naklon (renarativ) – sedanjik, imperfekt, aorist, prihodnjik, perfekt, pluskvamperfekt, predprihodnjik, pretekla prihodnjik in predprihodnjik; pogojnik in velelnik* (Stefanova 2007: 201–204, 208–211); **slovenščina**: *povedni naklon: sedanjik, preteklik, prihodnjik, predpreteklik; sedanjik in pretekli pogojnik; velelnik* (Toporišič 1992: 187, 201, 348). – Zaradi kompleksnosti problematike se v prispevku dobnosti (tj. dobnim odnosom med dejanjema v glavnem in odvisnem stavku), ki bo predmet ločene obravnave, podrobneje ne posvečam. V nadaljevanju sicer navajam časovno-naklonske oblike v glavnem in odvisnem stavku, natančneje pa opozarjam na rabe glagolsko-naklonskih oblik v glavnih stavkih analiziranih medstavčnih zvez, ki so ključni za splošno časovno umestitev.

GG = 10). Razporeditev bolgarskih časovno-naklonskih oblik v glavnem stavku (prva navedena) in odvisniku je naslednja: *aorist – sedanjik* (54), *imperfekt – sedanjik* (18), *aorist-renarativ – sedanjik* (5), *imperfekt – perfekt* (3), *perfekt – sedanjik* in *aorist – perfekt* (po 2), *pluskvamperfekt – sedanjik* (1).⁹ En zgled spada v sfero **prihodnosti v preteklosti**, zaznamuje pa ga razmerje časovnih oblik *prihodnjik – sedanjik* (1).¹⁰

Sfera preteklosti je v prevodu **ohranjena**, prim. časovno-naklonska razmerja *preteklik – pogojnik* (63), *preteklik – preteklik* (12), *pogojnik – pogojnik* in *preteklik – sedanjik* (po 1);¹¹ za prihodnost v preteklosti se pojavlja kombinacija *sedanjik – pogojnik* (1).¹² V osmih zgledih je slovenska ustreznica odvisnika nestavčna. Za časovno-naklonska razmerja med izhodiščnimi in prevodnimi zgradbami gl. preglednico 1.¹³

Preglednica 1: Razporeditev glagolskih časov in naklonov za časovno sfero preteklosti

	slovenščina	<i>preteklik – pogojnik</i>	<i>preteklik – preteklik</i>	<i>pogojnik – pogojnik</i>	<i>preteklik – sedanjik</i>	<i>sedanjik – pogojnik</i>	<i>brez</i>
bolgarščina							
<i>aorist – sedanjik</i>		38 ³⁷ (10, 22, 41–43)	8 (17, 20, 21)				8 (14–16)
<i>aorist-renarativ – sedanjik</i>		4 ⁴ (25)	1 (18)				
<i>aorist – perfekt</i>		2 ² (26)					
<i>imperfekt – sedanjik</i>		15 ¹⁵ (27)	2 (28)	1 (29)			
<i>imperfekt – perfekt</i>		1 ¹ (12, 30)	1 (24)		1 (23)		
<i>perfekt – sedanjik</i>		2 ² (31)					
<i>pluskvamperfekt – sedanjik</i>		1 ¹ (32)					
<i>prihodnjik – sedanjik</i>						1 ¹ (33)	

9 V sferi preteklosti lahko govorimo o naslednjih osnovnih funkcijah (centralnih) bolgarskih časovno-naklonskih oblik: *aorist* – celostno zaobseženo dejanje v preteklosti; *imperfekt* – dejanje, istodobno glede na preteklo časovno točko; *perfekt* – dejanje, zaključeno v preteklosti, a povezano s sedanjostjo; *pluskvamperfekt* – dejanje, preddobno glede na preteklo časovno točko (Scatton 1993: 210–211; Antova idr. 2002: 118, 129, 132, 134). *Renarativne* oblike signalizirajo, da govorec ni udeleženec dejanja in izraža različne stopnje subjektivnega odnosa do informacije (Antova idr. 2002: 160) oz. »nelastne informiranosti« (Stefanova 2007: 209).

10 Bolgarski *prihodnjik* se uporablja za izražanje **prihodnosti** (zadobnosti) v **preteklosti**, npr. *Съобщиха АОД, че през нощта ще вали приливен проливен дъжд* 'Sporočili so, da bo ponoči padal močan dež' (Antova idr. 2002: 138–139).

11 O rabi *pogojnika* za izražanje zelenega dejanja v preteklosti in funkcijah slovenskega *preteklika* prim. Toporišič 2000: 395, 397–398.

12 V gradivsko potrjenem zgledu (prim. 33) prihodnost v preteklosti signalizira *sedanjik* dovršnika (prim. Toporišič 2000: 394).

13 V preglednicah se napisane številke nanašajo na slovenske odvisnike z *ne da*. V oklepajih so navedene zaporedne številke ponazoritvenih zgledov; temnejša obarvanost v preglednici in asterisk ob glagolskih oblikah pomenita spremembo časovnosti.

- [25] *Без да му трепне*_{SED,D} *окоето, нашият човек измъкнал*_{AO,R,D} *сабыта си [...]* (JR³), dob. 'Ne da bi mu trenilo oko, je naš človek izvlekel svojo sabljo.' = *Ne da bi mignil*_{POG,D} *je naš človek izvlekel*_{PRET,D} *sabljo [...]* (JRS, 133).
- [26] *И така, Патладжана пусна*_{AO,D} *в ход спомените си от войната, без да е ходил*_{PF,ND} *на война [...]* (IP), dob. 'In tako je Melancan spravlil v gibanje svoje spomine iz vojne, ne da bi bil v vojni.' = *In tako je Melancan spravlil*_{PRET,D} *v promet spomine iz vojne, ne da bi sploh bil*_{POG,ND} *v vojni [...]* (IPS, 387).
- [27] *Без да се цели*_{SED,ND} *той улучваше*_{IM,ND} *хвърчащо врабче в сърцето или в главата [...]* (IP), dob. 'Ne da bi ciljaj, je zadeval letečega vrabca v srce ali glavo.' = *Ne da bi ciljaj*_{POG,ND} *je zadel*_{PRET,D} *frfotajočega vrabca v srce ali v glavo [...]* (IPS, 401).
- [28] *Драпахам*_{IM,ND} *отчаяно да излязат от общия куп, без да гледат*_{SED,ND} *къде стъпват* (AP), dob. 'Obupano so se mučili zlesti iz skupnega kotla, ne da bi gledali, kam stopajo.' = *Obupano so se naprezali*_{PRET,ND} *da bi se izvlekli iz skupnega kotla, in pri tem niso gledali*_{PRET,ND} *kam stopajo* (APS, 77).
- [29] *Щеше*_{IM,ND} *им се в крайна сметка, ако могат, да го изхвърлят тайно под масата, без никои да ги забележи*_{SED,D} (AP), dob. 'V končni fazi se jim je hotelo, če bi lahko, da ga skrivoma vržejo pod mizo, ne da bi jih kdo opazil.' = *Najraje bi ga na skrivaj, da jih ne bi kdo opazil*_{POG,D} *zili*_{POG,D} *pod mizo* (APS, 77).
- [30] *Разгадаваше*_{IM,ND} *латинските им названия, без някога да е учил*_{PF,ND} *латински [...]* (GG), dob. 'Ugotavljal je njihova latinska poimenovanja, ne da bi se kdaj učil latinsko.' = *Razlagal je*_{PRET,ND} *njihova latinska imena, ne da bi se kdajkoli učil*_{POG,ND} *latinsko [...]* (GGS, 109).
- [31] *Погледал съм*_{PF,D} *я, без да я позная*_{SED,D} [...] (GG), dob. 'Pogledal sem jo, ne da bi jo prepoznal.' = *Pogledal sem*_{PRET,D} *ne da bi jo prepoznal*_{POG,D} [...] (GGS, 85).
- [32] [...] *той беше поел*_{PF,D} *риска да инвестира в носталгията, без да е*_{SED,ND} *запознат достатъчно с особеностите на родната ѝ версия* (AP), dob. 'se je odločil za tveganje investirati v nostalgijo, ne da bi bil dovolj seznanjen z značilnostmi njene izvirne različice.' = [...] *je tudi on tvegal*_{PRET,ND} *in investiral v nostalgijo, ne da bi se pred tem dovolj seznanil*_{PRET,D} *z značilnostmi njene izvirne različice* (APS, 28).
- [33] [...] *се бях навил да пробвам колко ще издържа*_{PRH,D} *без да ходя*_{SED,ND} *поне по голяма нужда* (GG), dob. 'sem se odločil preizkusiti, kako dolgo bom zdržal, ne da bi hodil na veliko potrebo.' = [...] *sem želel preizkusiti, kako dolgo lahko zdržim*_{SED,D} *ne da bi hodil*_{POG,ND} *vsaj na veliko potrebo* (GGS, 27).

V sferi preteklosti bolgarske zveze vsebujejo bolj raznovrstna časovno-naklonska razmerja kot (sicer zgradbeno bolj razgibane) prevodne ustreznice. Ključni razlog za to je bogatejši sistem preteklih časovno-naklonskih glagolskih oblik v bolgarščini (prim. op. 8). Pri omejitvi na odvisnike neuresničenega dejanja v bolgarščini in slovenščini pa se lahko opazi naslednje: v bolgarščini se v glavnem stavku nahaja eden od preteklih časov (*prihodnjik* za prihodnost v preteklosti), v odvisniku *sedanjik*, redkeje *perfekt*; slovenske ustreznice imajo v glavnem stavku *preteklik* (*sedanjik* za prihodnost v preteklosti), v odvisniku izključno *pogojnik*.

4.3.2 V **sedanjost** spada 20 (18,3 %) od 109 izhodiščnih bolgarskih medstavčnih zvez (GG = 9; JR = 4; IP = 3; AP = 2; HO = 2) z naslednjimi časovno-naklonskimi oblikami v glavnem in odvisnem stavku: *sedanjik* – *sedanjik* (18) in *sedanjik-re-narativ* – *sedanjik* (2).

V prevodu je časovna sfera **večinoma ohranjena**, ustrezajo pa ji časovno-naklonska razmerja *sedanjik – pogojnik* (11) in *sedanjik – sedanjik* (4).¹⁴ V treh zgledih je slovenska ustreznica bolgarskega odvisnika nestavčna. V dveh zgledih je prišlo do **premika časovnosti**, in sicer v prihodnost (prim. *prihodnjik – sedanjik*)¹⁵ in preteklost (prim. *preteklik – preteklik*). Za časovno-naklonska razmerja med izhodiščnimi in prevodnimi zgradbami gl. preglednico 2.

Preglednica 2: Razporeditev glagolskih časov in naklonov za časovno sfero sedanjosti

	slovenščina	<i>sedanjik – pogojnik</i>	<i>sedanjik – sedanjik</i>	<i>brez</i>	<i>prihodnjik – sedanjik*</i>	<i>preteklik – preteklik*</i>
bolgarščina						
<i>sedanjik – sedanjik</i>		10 ¹⁰ (11, 13)	4 (34)	3 (35)		1 (36)
<i>sedanjik-renarativ – sedanjik</i>		1 ¹ (37)			1 (19)	

- [34] *Без да* _{eSED,ND} *красива, тя никак не отива* _{SED,ND} *на цялата ситуация [...] (GG), dob. 'Ne da bi bila lepa, ni nikakor ustrezala celi situaciji.'* = *Ни* _{iSED,ND} *лепотика, тода* *никакор не спадат* _{SED,ND} *в celotno situacijo [...] (GG^S, 115).*
- [35] [...] *искаме* _{SED,ND} *да ви разкажем всичко отначало, както си беше, без да ви лъжем* _{SED,ND} [...] (HO), dob. 'vam želimo povedati vse od začetka, kako je bilo, ne da bi vam lagali.' = [...] *би* *вам [...] radi povedali* _{POG,D} *vse od začetka, brez laži [...]* (HO^S, 162).
- [36] *Как е възможно да бъдат* _{SED,ND} *изловени толкова много патици, без охраната да забележи* _{SED,D?} (AP), dob. 'Kako je mogoče, da je ulovljenih tako veliko rac, ne da bi varnostna služba opazila?' = *Kako je mogoče, da so ujeli* _{PRET,D} *toliko rac, varnostniki pa jih niso videli* _{PRET,D?} (AP^S, 104).
- [37] [...] *той можел* _{SED-R,ND} *да стои зад вратата ви, без да го виждате* _{SED,ND} [...] (JR¹), dob. 'on naj bi lahko stal za vrati, ne da bi ga videli.' = [...] *lahko stoji* _{SED,ND} *za našimi vrati, ne da bi ga opazili* _{POG,D} [...] (JR^S, 14).

V primeru izhodiščne sfere sedanjosti so kombinacije časovno-naklonskih oblik bolj raznovrstne v prevodih, tako zaradi zgradbenih realizacij kot zaradi posameznih premikov v druge časovne sfere. Le v zvezah z odvisniki neuresničenega dejanja se v bolgarščini v glavnem stavku in odvisniku nahaja *sedanjik* (v glavnem stavku je lahko *sedanjik renarativ*), medtem ko je v slovenščini v glavnem stavku *sedanjik*, v odvisniku pa vedno *pogojnik*.

4.3.3 V **prihodnost** spadajo tri (2,8 %) bolgarske zveze z odvisnikom neuresničenega dejanja (AP, HO, JR), ki vsebujejo časovno-naklonska razmerja *prihodnjik – sedanjik* (2), *prihodnjik – perfekt* (1).¹⁶ Med prevodnimi zgledi dva ohranjata izhodiščno časovnost, prim. *prihodnjik – pogojnik* in *prihodnjik – prihodnjik*, eden pa

14 Rabe bolgarskega *sedanjika* so obravnavane npr. v Antova idr. 2002: 114–116; za slovenščino gl. Toporišič 2000: 390–394.

15 Pregledno so funkcije slovenskega *prihodnjika* predstavljene v Toporišič 2000: 398.

16 Pregledno o rabah bolgarskega *prihodnjika* prim. Antova idr. 2002: 138–140.

spada v preteklost, prim. *preteklik – pogojnik*. Za časovno-naklonska razmerja med izhodiščnimi in prevodnimi zgradbami gl. preglednico 3.

Preglednica 3: Razporeditev glagolskih časov in naklonov za časovno sfero prihodnosti

	slovenščina <i>prihodnjik – pogojnik</i>	<i>prihodnjik – prihodnjik</i>	<i>preteklik – pogojnik*</i>
bolgarščina			
<i>prihodnjik – sedanjik</i>		1 (38)	1 ¹ (39)
<i>prihodnjik – perfekt</i>	1 ¹ (40)		

- [38] [...] *той само ще страда*_{PRIH.ND} *от зъдела на тая муха, без да може*_{SED.ND} *да се спаси от нея* (JR¹), dob. 'samo trpel bo zaradi žgečkanja te muhe, ne da bi se je mogel rešiti.' = [...] *samo trpel bo*_{PRIH.ND} *zaradi žgečkanja muhe, ne bo pa se je mogel*_{PRIH.ND} *rešiti* (JR^S, 71).
- [39] *Как така ще разреши*_{PRIH.D} *минноподривна дейност, без да се допита*_{SED.D} *до специалист?! (AP), dob. 'Kako bo tako dovolil minersko dejavnost, ne da bi se posvetoval s strokovnjakom?!' = Kako je lahko dovolil*_{PRET.D} *minersko dejavnost, ne da bi se posvetoval-*_{POG.D} *s strokovnjakom?! (AP^S, 199).*
- [40] [...] *те ще откраднат*_{PRIH.D} *Никиж, без да съм обяснил*_{PF.D} *всичко, както трябва ... (HO), dob. 'ukradli bodo Zikoža, ne da bi jim vse razložil, kot je treba.' = Če tega ne storim, bodo ukradli*_{PRIH.D} *Zikoža, ne da bi vse natančno pojasnil*_{POG.D} ... (HO^S, 40).

V zgledih z odvisniki neuresničenega dejanja, ki spadajo v prihodnost, ima bolgarščina v glavnem stavku *prihodnjik*, ki ga v odvisniku spremljata *sedanjik* ali *perfekt*, v slovenščini pa sta v glavnem stavku *prihodnjik* in v odvisnem *pogojnik*.

4.4 Bolgarski odvisniki z *без да* se večinoma nahajajo za glavnim stavkom, redkeje pred njim, najmanj pogosto pa ločijo glavni stavek na dva dela. Slovenske prevodne ustreznice bolgarskih odvisnikov izhodiščni položaj večinoma ohranjajo.

Položaj za **glavnim stavkom** ima 77 (70,6 %) od 109 analiziranih bolgarskih odvisnikov (AP = 32; GG = 16; JR = 13; IP = 10; HO = 6).¹⁷ Med prevodnimi ustreznici jih 68 (62,4 % oz. 88,3 %) ohranja isti položaj (npr. 11), v dveh primerih (AP = 2; 1,8 % oz. 2,6 %) prevodna ustreznica loči glavni stavek na dva dela (npr. 41). V sedmih zgledih (AP = 4; HO, GG, IP; 6,4 % oz. 9,1 %) položaja med sestavnika ni mogoče določiti zaradi predložnozvezne (*brez + rodilnik*) ustreznice bolgarskih odvisnikov (npr. 14). Slovenski odvisniki neuresničenega dejanja razen v enem primeru od 53 (41) ohranjajo položaj izhodiščnih odvisnikov.

20 (18,3 %) bolgarskih odvisnikov (HO = 9; AP = 4; IP = 3; GG = 2; JR = 2) zaseda položaj **pred glavnim stavkom**. Enako velja za 16 (14,7 % oz. 80 %) prevodnih ustreznici (npr. 18), medtem ko je ena ustreznica za glavnim stavkom (IP;

¹⁷ Najprej so deleži navedeni glede na celoto (109 zgledov), nato pa glede na število zgledov, ki v izhodiščnem besedilu izkazujejo določen položaj.

0,9 % oz. 5 %; 42). V treh zgledih (HO = 2; IP = 1; 2,8 % oz. 15 %) ima slovenska ustreznica nestavno obliko, zato položaja med sestavnikoma ni mogoče določiti (npr. 16). Med 13 slovenskimi odvisniki z *ne da* le eden (42) ne ohranja položaja izhodiščnega odvisnika.

V 12 zgledih (11 %; HO = 7; IP = 3; GG = 1; JR = 1) bolgarski odvisniki zasedajo **vmesni položaj**, ki ga ohranja 10 (9,2 % oz. 83,3 %) slovenskih ustreznici (npr. 43). V enem primeru se prevodna ustreznica nahaja za glavnim stavkom (HO; 0,9 % oz. 8,3 %), enkrat pa zaradi prislovne prevodne ustreznice (15) položaja med sestavnikoma ni mogoče določiti. Izhodiščni položaj ohranja vseh 10 slovenskih odvisnikov neuresničenega dejanja.

[41] *Таня Вандова подаде*_{AO,D} *глава, без да* *почука*_{SED,D} (AP), dob. 'Tanja Vandova je pomolila glavo, ne da bi potrkala.' = *Tanja Vandova je, ne da bi potrkala*_{POG,D}, *pomolila*_{PRET,D} *glavo skozi vrata* (AP^S, 142).

[42] [...] *без да му* *мигне*_{SED,D} *око*, *заяви*_{AO,D} *Патладжана* (IP), dob. 'ne da bi mu trenilo oko, je izjavil Melancan.' = [...] *je rekel*_{PRET,D} *Melancan, ne da bi trenil*_{POG,D} *z očmi* (IP^S, 376).

[43] *Майка ми, без да ѝ* *мигне*_{SED,D} *око*, *нацелува*_{AO,D} *ръцете на всички* [...] (IP), dob. 'Moja mati je, ne da bi ji trenilo oko, vsem poljubila roke' = *Mati je, ne da bi trenila*_{POG,D}, *vsem poljubila*_{PRET,D} *roke* [...] (IP^S, 396).

4.5 Kar 96 (88,1 %) od 109 bolgarskih zvez z odvisnikom neuresničenega dejanja (AP = 33; HO = 20; GG = 16; IP = 15; JR = 12) ima **soodnosna osebka** glavne stavka in odvisnika, enako pa velja za 85 (78 % oz. 88,5 %) njihovih prevodnih ustreznici (npr. 10–12). V preostalih 11 zgledih (AP = 4; HO = 4; IP = 2; GG = 1) o soodnosnih osebkih ni mogoče govoriti zaradi nestavnih prevodnih rešitev (npr. 14).

V analiziranem korpusu je le 13 (11,9 %) **nesoodnosnih osebkov** (JR = 4; AP = 3; GG = 3; HO = 2; IP = 1), ki so ohranjeni v 12 prevodnih zgledih (npr. 13). Zgolj v enem prevodnem zgledu (JR) je izhodiščna osebkovnost spremenjena – v prevodu sta osebka soodnosna (25).

5 RAZPRAVA IN SKLEP

Namen prispevka o prevajanju bolgarskih odvisnikov neuresničenega dejanja v slovenščino je bil – po predstavitvi bolgarističnih in slovenističnih analiz tovrstnih odvisnikov – opredeliti in primerjati značilnosti (zgradbo, funkcijo in pomen, časovnost, položaj ter osebkovnost) izhodiščnih bolgarskih odvisnikov in njihovih slovenskih prevodnih ustreznici ter določiti ujemanje med izhodiščnimi in prevodnimi jezikovnimi zgradbami. Analiza naj bi dopolnila prevodno-jezikovne primerjave bolgarščine in slovenščine ter vsaj v prevodni luči osvetlila odvisnike, ki v slovenistiki še niso bili deležni bolj poglobljene analize.

Bolgaristične analize odvisnikov, ki jih uvaja *без да* 'ne da', prinašajo naslednje ugotovitve: funkcijsko-pomensko gre za tip prislovnodoločilnih načinovnih

odvisnikov (npr. Nicolova 1983), ti pa so lahko obravnavani tudi samostojno kot odvisniki neuresničenega dejanja, ki bi lahko spremljalo dejanje v glavnem stavku ali se nahajalo pred njim (npr. Ivanova – Gradinarova 2015; Ivanova 2017); njihove pomenske lastnosti so npr. protivnost, dopustnost, pogoj in način. Najpogostejši čas v odvisniku je sedanjik, domnevno povezavo nedovršnikov z istodobnostjo in dovršnikov s preddobnostjo (prim. Ivanova – Gradinarova 2015; Ivanova 2017) pa je treba problematizirati; redkeje se v odvisniku pojavljajo imperfekt (istodobnost), perfekt in pluskvamperfekt (preddobnost). Medstavčne zveze z odvisniki neuresničenega dejanja imajo lahko soodnosne ali nesoodnosne osebkke. Odvisnik je položajno svoboden, a se večinoma nahaja za glavnim stavkom. V slovenistiki odvisniki z *ne da* večinoma veljajo za načinovne (npr. Toporišič 2000; Herrity 2000; Gabrovšek – Žele 2019), pojavljajo pa se tudi drugačne opredelitve: protivni dodatek (Skubic 1999), spremna okoliščina (Žele 2013). Med značilnostmi odvisnikov je izpostavljen še pogojni naklon.

V večini prevodov (76; 69,7 %) bolgarskim odvisnikom neuresničenega dejanja ustrezajo istovrstni slovenski odvisniki (z veznikom *ne da*). Tem sledijo nestavčna prislovna določila (11; 10,1 %), med katerimi prevladuje izhodiščni pomensko sorodna zveza *brez + rodilnik* (ob posameznih nepredložnih določilnih načina in časa), vezalna priredja (9; 8,3 %), manj je protivnih priredij (6), prilastkovih oziralnih odvisnikov (3), ob njih pa je še po en namerni, pogojni in dopustni odvisnik. Čeprav se prevodne možnosti lahko zgradbeno-funkcijsko ločijo od izhodiščnih, pa pomensko (tudi s pomočjo zanikanja) kažejo na neuresničenost (odsotnost) dejanja, ki je povezano z dejanjem v glavnem stavku in mu je časovno paralelno ali neparalelno. Tako je bil tudi prevodno izkoriščen potencial različnih izrazitvenih možnosti posameznega razmerja (predvsem v smislu podredne in podredne izrazitve prim. Žele 2016: 37–40; Krvina – Žele 2018: 9–10), pri čemer lahko – tako v bolgarščini kot v slovenščini – že pri samih odvisnikih neuresničenega dejanja govorimo o posameznih pomenskih tipih, prim. protivnost, dopustnost, način in pogoj (pri tem je treba kot ključno izpostaviti pomensko razmerje med vsebinama oz. povedkoma sestavnikov, prim. Krvina – Žele 2018: 8–11).

Bolgarski odvisniki neuresničenega dejanja in njihove slovenske ustreznice načeloma spadajo v isto časovno sfero: v analiziranih primerih gre večinoma za preteklost (s prihodnostjo v preteklosti), manjkraj za sedanjost, najredkeje prihodnost. Po glagolsko-naklonskih oblikah so si izhodiščne in ciljne zgradbe manj podobne, na kar vplivajo razlike med glagolskima sistemoma in zgradbeno različne prevodne možnosti v slovenščini. Če se omejimo zgolj na odvisnike neuresničenega dejanja, v bolgarskih zgledih prevladuje sedanjik (nedovršnikov in dovršnikov), perfekt je redek (imperfekta in pluskvamperfekta v gradivu ni; prim. Nicolova 1983; Ivanova – Gradinarova 2015; Ivanova 2017), v slovenščini pa je izključno pogojnik (prim. Gabrovšek – Žele 2019); v glavnem stavku se nahajajo časovno-naklonske glagolske oblike, ki bi jih lahko pričakovali v posamezni časovni sferi.

Dobri dve tretjini (77; 70,6 %) od 109 bolgarskih odvisnikov neuresničenega dejanja se nahaja za glavnim stavkom, slaba petina (20; 18,3 %) jih je pred glavnim stavkom, dobra desetina (12; 11 %) pa glavni stavek deli na dva dela (prim. Nico-lova 1983). Večina slovenskih ustreznic (94; 86,2 %) ohranja izhodiščni položaj, položajne spremembe so redke (4), zunaj obravnave pa so zgledi z nestavčnimi ustreznici bolgarskih odvisnikov (11). Od 76 slovenskih odvisnikov neuresničenega dejanja jih večina stoji za glavnim stavkom (53; 69,7 %), v 12 (15,8 %) oz. 11 (14,5 %) zgledih pa stojijo pred glavnim stavkom oz. ga delijo na dva dela; od bolgarskih odvisnikov se položajno ločijo dvakrat. Poleg prevodne motivacije bi na položajno ujemanje analiziranih bolgarskih odvisnikov in njihovih slovenskih ustreznic lahko vplivale še notranjejezikovne tendence – o mestu načinovnih odvisnikov za nadrednim stavkom prim. Žele 2016: 42; o drugem mestu spremljevalnega dela vezalnega in protivnega priredja (kot dodajanje negativne vsebine, vsebinsko nasprotje s prvim delom) prim. Toporišič 2000: 647.

Velika večina bolgarskih zvez z odvisnikom neuresničenega dejanja (96; 88,1 %) ima v glavnem stavku in odvisniku soodnosna osebka, raznoosebkovne zveze so redkejšje (13; 11,9 %). Izhodiščna osebkovnost močno prevladuje v prevodnih zgledih (97; 89 %) – le enkrat pride do spremembe nesoodnosnih osebkov v soodnosna, ostali odkloni od izhodiščnega stanja so vezani na 11 nestavčnih prevodnih ustreznic.

Analiza je pokazala, da se bolgarski odvisniki neuresničenega dejanja in njihove slovenske ustreznice ujemanjo po pomenu, časovni perspektivi, položaju in osebkovnosti – na navedenih ravneh prevodne ustreznice torej večinoma sledijo izhodiščnim zgradbam. Do razlik prihaja predvsem na izrazni ravni, prim. zgradbo in funkcijo ustreznic (ob prevladi istovrstnih slovenskih odvisnikov) ter rabo glagolskih oblik. Kot že omenjeno, v analizi dobnost ni bila upoštevana, kar predstavlja njeno omejitev (previdena je ločena razprava). Pri slovenskih odvisnikih neuresničenega dejanja je bil natančneje osvetljen njihov pomen, pokazale so se pomenske paralele z zgradbeno drugačnimi ustreznici, potrjena je bila raba pogojnika v odvisniku (ob različnih glagolskih oblikah v glavnem stavku), prevlada položaja za glavnim stavkom (ob krovni položajni fleksibilnosti) in soodnosnih osebkov.

Katere od teh značilnosti prevedenih slovenskih odvisnikov neuresničenega dejanja lahko posplošimo (ter v kolikšni meri) na neprevedene ter kakšno je ujemanje med neprevedenimi slovenskimi in bolgarskimi odvisniki, pa kljub obstoječim delnim ugotovitvam ostaja raziskovalno vprašanje, na katerega bo treba bolj celostno odgovoriti z ločeno raziskavo (npr. na osnovi korpusa Gigafida).

KRAJŠAVE

AO = aorist; **AO-R** = aorist-renarativ; **D** = dovršnik; **IM** = imperfekt; **ND** = nedovršnik; **PF** = perfekt; **POG** = pogojnik; **PPF** = pluskvamperfekt; **PRET** = preteklik; **PRIH** = prihodnjik; **SED** = sedanjik; **SED-R** = sedanjik-renarativ

VIRI

- AP** = Алек Попов, *Мисия Лондон*, София: Ciela, 2009.
[Alek Popov, *Misija London*, Sofija: Ciela, 2009.]
- APS** = Алек Попов, *Мисия Лондон*, prev. Eva Šprager, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.
- GG** = Георги Господинов, *Естествен роман*, София: Корпорация Развитие, 1999, www.slovo.bg (5. 7. 2021).
[Georgi Gospodinov, *Estestven roman*, Sofija: Korporacija Razvitie, 1999, www.slovo.bg (5. 7. 2021).]
- GG^S** = Georgi Gospodinov, *Naravni roman*, prev. Borut Omerzel, Ljubljana: Študentska založba, 2005.
- HO** = Хаим Оливер, *Федерация на династронавтите*, София: Народна младеж, 1963, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).
[Haim Oliver, *Federacija na dinastronavtite*, Sofija: Narodna mladež, 1963, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).]
- HO^S** = Haim Oliver, *Federacija dinastronavtov*, prev. Matej Rode, Ljubljana: MK, 1965.
- IP** = Ивайло Петров, *Преди да се родя и след смъртта ми*, София: Издателство Захарий Стоянов, Университетско издателство Св. Климент Охридски, 2005, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).
[Ivajlo Petrov, *Predi da se rodja i sled sm'rtta mi*, Sofija: Izdatelstvo Zaharij Stojanov, Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ohridski, 2005, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).]
- IP^S** = Ivajlo Petrov, *Preden sem se rodil in potem*, prev. Ana Drk, v: *Antologija bolgarske književnosti 2*, ur. Ljudmil Dimitrov idr., Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2009, 374–420.
- JR¹** = Йордан Радичков, *Свирепо настроение*, София: Издателство Христо Ботев, 1965, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).
[Jordan Radičkov, *Svirepo nastoenie*, Sofija: Izdatelstvo Hristo Botev, 1965, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).]
- JR²** = Йордан Радичков, *Верблюд*, Варна: Книгоиздателство Георги Бакалов, 1984, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).
[Jordan Radičkov, *Verbljud*, Varna: Knigoizdatelstvo Georgi Bakalov, 1984, <https://chitanka.info> (5. 7. 2021).]
- JR³** = Йордан Радичков, *Скандинавците*, Варна: Издателство LiterNet, 2002, <https://litenet.bg> (5. 7. 2021).
[Jordan Radičkov, *Skandinavcite*, Varna: Izdatelstvo LiterNet, 2002, <https://litenet.bg> (5. 7. 2021).]
- JR^S** = Jordan Radičkov, *Kruto razpoloženje*, prev. Eva Šprager, Ljubljana: Slovenska matica, 2006.

LITERATURA

- Antova idr. 2002** = Evgenia Antova – Ekaterina Boytchinova – Poly Benatova, *Short grammar of Bulgarian for English speaking learners*, Sofia: »AVM Komers« ET – »ASPA« SD, 2002.
- Běličová – Sedláček 1990** = Helena Běličová – Jan Sedláček, *Slovanské souvětí*, Praha: Akademia, 1990.
- Blum-Kulka 1986** = Shoshana Blum-Kulka, Shifts of Cohesion and Coherence in Translation, v: *Interlingual and Intercultural Communication*, ur. Juliane House – Shoshana Blum-Kulka, Tübingen: Narr, 17–35.
- Bojadžiev idr. 1999** = Тодор Бояджиев и др., *Съвременен български език*, София: Издателска къща Петър Берон.
[Todor Bojadžiev idr., *S"vremennen b"lgarski ezik*, Sofija: Izdatelska k"šta Pet"r Beron, 1999.]
- Gabrovšek – Žele 2019** = Dejan Gabrovšek – Andreja Žele, Tipologija stavčnočlenskih odvisnikov v slovenščini, *Slavistična revija* 67.3 (2019), 487–507.
- Grošelj 2020** = Robert Grošelj, Bolgarski zamenjalni odvisniki v slovenščini: prevodni pogled, *Jezikoslovni zapiski* 26.2 (2020), 129–144.

- Grošelj 2021** = Robert Grošelj, The fate of the Bulgarian word *deto* in Slovene literary translations, *Ezikov svjat* 19.1 (2021), 34–44.
- Herrity 2000** = Peter Herrity, *Slovene: A Comprehensive Grammar*, London – New York: Routledge, 2000.
- Hirci – Mikolič Južnič 2014** = Nataša Hirci – Tamara Mikolič Južnič, Korpusna raziskava rabe vzročnih in pojasnjevalnih povezovalcev v prevodih iz angleščine in italijanščine, v: *Prevodoslovno usmerjene kontrastivne študije*, ur. Agnes Pisanski Peterlin – Mojca Schlamberger Brezar, Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2014, 150–170.
- Hirci – Mikolič Južnič 2015** = Nataša Hirci – Tamara Mikolič Južnič, Anything but simple?: adversative connectors between English and Slovene, v: *Contrastive analysis in discourse studies and translation – Analyse contrastive de discours et traduction – Kontrastive Diskursanalyse und Translation*, ur. Mojca Schlamberger Brezar idr., Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2015, 84–106.
- Ivanova 2017** = Елена Ю. Иванова, Придаточное неосуществленного действия в болгарском языке и его русские параллели, *Rhema. Rema* 16.2 (2017), 41–69.
[Elena Ju. Ivanova, Pridatočno neosuščestvlenogo dejstva v bolgarskom jazyke i ego ruskie paralleli, *Rhema. Rema* 16.2 (2017), 41–69.]
- Ivanova – Gradinarova 2015** = Елена Ю. Иванова – Алла А. Градинарова, *Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского*, Москва: Языки славянской культуры, 2015.
[Elena Ju. Ivanova – Alla A. Gradinarova, *Sintaksičeskaja sistema bolgarskogo jazyka na fone russkogo*, Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 2015.]
- Krvina – Žele 2018** = Domen Krvina – Andreja Žele, Vezni: poskus opredelitve njihove vloge v slovenskih zloženih povedih, *Jezikoslovni zapiski* 24.1 (2018), 7–25.
- Nicolova 1983** = Руселина Нидолова, Сложно съставно с подчинено обстоятелствено изречение за начин и сравнение, в: *Граматика на съвременния български книжовен език 3: синтаксис*, гл. ред. Константин Попов, София: Издателство на БАН, 1983, 363–373.
[Ruselina Nicolova, Složno s"stavno s podčinoeno obstojatelstveno izrečenie za način i sravnenie, v: *Gramatika na s"vremennija b"lgarski knižoven ezik 3: sintaksis*, gl. red. Konstantin Popov, Sofija: Izdatelstvo na BAN, 1983, 363–373.]
- Pisanski Peterlin 2015** = Agnes Pisanski Peterlin, Sentence-initial adversative connectives in Slovene-English translation of academic discourse: A corpus study, v: *Contrastive analysis in discourse studies and translation – Analyse contrastive de discours et traduction – Kontrastive Diskursanalyse und Translation*, ur. Mojca Schlamberger Brezar idr., Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2015, 68–82.
- Scatton 1993** = Ernest A. Scatton, Bulgarian, *The Slavonic Languages*, ur. Bernard Comrie – Greville Corbett, London – New York: Routledge, 1993, 188–248.
- Schlamberger Brezar 2017** = Mojca Schlamberger Brezar, Exploration des corpus littéraires à des fins linguistiques et traductionnelles: exemple du connecteur 'mais' en français et de ses variantes traductionnelles en slovène, *inTRAlinea Special Issue: Corpora and Literary Translation* (2017), <http://www.intralinea.org/specials/article/2259>.
- Skubic 1999** = Andrej Skubic, Ogled kohezijske vloge slovenskega členska, *Slavistična revija* 47.2 (1999), 211–238.
- Stefanova 2000** = Марияна Стефанова, *Съвременен български език: синтаксис и лексикология*, Шумен: Университетско издателство Епископ Константин Преславски, 2000.
[Marijana Stefanova, *S"vremennen b"lgarski ezik: sintaksis i leksikologija*, Šumen: Universitetsko izdatelstvo Episkop Konstantin Preslavski, 2000.]
- Stefanova 2007** = Марияна Стефанова, *Съвременен български език: фонетика и морфология*, Шумен: Университетско издателство Епископ Константин Преславски, 2007.
[Marijana Stefanova, *S"vremennen b"lgarski ezik: fonetika i morfologija*, Šumen: Universitetsko izdatelstvo Episkop Konstantin Preslavski, 2007.]
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000.

Valčanova 2002 = Marinela Valčanova, Raziskave o slovenskem jeziku v bolgarski jezikoslovni tradiciji – zgodovina in perspektive, v: *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti FF, 2002 (Obdobja 18), 389–400.

Žele 2013 = Andreja Žele, *Slovenska besedilna skladnja z jezikovnosistemskega vidika – temeljni pojmi*, Ljubljana: samozaložba, 2013.

Žele 2016 = Andreja Žele, O razlikah med priredno in podredno izraženim razmerjem, *Jezikoslovni zapiski* 22.2 (2016), 31–44.

SUMMARY

Bulgarian Clauses of Unaccomplished Action and Their Slovenian Translation Equivalents: A Syntactic Comparison

This article compares semantic-syntactic features of Bulgarian clauses of unaccomplished action and their Slovenian translation equivalents. The translation analysis in the study is based on text examples from five Bulgarian literary works and their Slovenian translations.

In Bulgarian linguistics, clauses introduced by *без да* ‘without’ represent a subtype of adverbial clauses of manner or independent clauses of unaccomplished action that could have accompanied or preceded the action in the main clause. Their features include the following: adversative, modal, or conditional semantic features; the present indicative (signaling contemporaneity or anteriority) as the typical verb form—the imperfect or (past) perfect indicative (signaling, respectively, contemporaneity or anteriority) are less frequent; coreferential or non-coreferential subjects in the main clause and subordinate clause; and free sentence position, although postposition with regard to the main clause prevails. In Slovenian linguistics, the analogous subordinate clauses introduced by *ne da* ‘without’ are viewed—in general—as adverbial clauses of manner (in some studies they are regarded as adversative additions or accompanying circumstances). Slovenian clauses of unaccomplished action include the conditional verb form.

The works analyzed include 109 Bulgarian clauses of unaccomplished action introduced by *без да* ‘without’. Their most frequent Slovenian translation equivalents are analogous subordinate clauses (introduced by *ne da* ‘without’; 76), followed by non-clausal adverbial phrases (mainly prepositional phrases using *brez* ‘without’ + genitive; 11), cases of copulative (9) and adversative coordination (6), relative attributive clauses (3), and final (2), conditional (1), and concessive clauses (1). The source-text clauses and their translation equivalents are similar with respect to their meaning (unaccomplished action, accompanying or preceding the action in the main clause; see also contrast, condition, and manner), temporal perspective (the temporal frames of past, present, and future), position (prevailing postposition with regard to the main clause), and subject coreferentiality (i.e., coreferential subjects). The Bulgarian clauses analyzed and their Slovenian equivalents differ mainly in their structure, their syntactic function (see above), and use of verb forms (see, e.g., the present and perfect indicative in Bulgarian clauses of unaccomplished action and the conditional in analogous Slovenian clauses; see also, in general, a richer system of verb forms in Bulgarian). The analysis has highlighted several features of Slovenian (albeit translated) clauses of unaccomplished action: their meaning (and semantic parallels with structurally different translation equivalents), the use of the conditional (with different verb forms in the main clause), the prevalence of postposed subordinate clauses (with regard to the main clause), and subjects coreferential with the main-clause subjects.